

Informe final del Projecte d'investigació “Turisme Cultural a les Illes Balears: anàlisi, diagnòstic i perspectives de futur”

A partir de la realitat del turisme cultural, des del començament del segle XXI s'ha presentat un diagnòstic del moment present i unes perspectives de futur a partir de les immenses possibilitats del patrimoni natural, històric i artístic de les Illes Balears.

Des de temps enrere existeix una tradició d'oferta de turisme cultural amb un consum que ha estat desigual a les diverses etapes històriques. També cal remarcar que han existit continuïtats i canvis, tant a l'oferta turística com a la informació turística i a la formació dels agents turístics.

Aquest projecte ha fet balanç, en primer lloc, de la realitat actual del turisme cultural a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera establint uns mecanismes d'anàlisi comparatiu amb la resta del Mediterrani nord-occidental. A la vegada, un dels objectius acomplerts ha estat interrelacionar aquest turisme cultural amb les altres modalitats turístiques. No hem entès, per tant, el turisme cultural com un segment estancat ni un producte estrictament elitista.

A partir del diagnòstic s'ha posat al dia l'oferta de turisme cultural en el temps present i s'ha ofert informació i formació a les empreses i institucions responsables del turisme que ho desitgin, sempre oferint noves vies i possibilitats a les ja existents.

El resultat de la recerca podrà contribuir a canvis i innovacions en els mecanismes d'informació turística tant de les institucions públiques com de les empreses. Igualment, la recerca efectuada podrà redundar amb l'ampliació de perspectives de futur d'empreses turístiques existents i tal vegada de noves empreses que es creïn. Aquest horitzó obert també pot existir en les recerques acadèmiques, els estudis i la transferència de coneixement que pugui dur a terme a partir d'aquestes investigacions.

El projecte ha estat dirigit com investigador principal per Sebastià Serra Busquets i la coordinació tècnica ha anat a càrrec de Gabriel Mayol Arbona. Han estat membres de l'equip d'aquest projecte Gabriel Alcalde Gurt, Jennifer Arcas Alou, Malena Babino, Giovanni Conrad Cattini, Martino Contu, Senén de la Mata Menéndez, María Ángeles Durán Mañez, Luciano Gallinari, Francisca Lladó, Antoni Llabrés Tous, Andrés López Mengual, César Mateu Álvaro, Lourdes Melis Gomila, Joan Melià Garí, Joan Miralles Plantalamor, Margarita Novo Málvarez, Cristina Ortiz Moreno, Andrea Pomar Capó, Rafel Puigserver Pou, Elisabeth Ripoll Gil, Antònia Ripoll Martínez, Antoni Vives Reus, Lluç Vives Reus i Antoni Vives Riera.

El Congrés Internacional de Turisme Cultural va ser el màxim exponent del projecte. Es va celebrar els dies 19, 20 i 21 de febrer de 2015. S'hi varen presentar 24 ponències, es varen organitzar 16 taules rodones, es relataren 13 comunicacions, es varen fer dues visites (una a Palma i una altra a Sóller i Lluc) i s'incloué dins el congrés la presentació d'un llibre. El congrés ajuntà empresaris, gestors culturals, funcionaris de les administracions, directores de museus, investigadors sobre el tema i professors de les universitats de Girona, la Corunya, Castella-La Manxa, Alacant, Cagliari, Sassari, Perpinyà-Via Domitia, CESAG-Comillas i Universitat de les

Illes Balears. Participaren al congrés 192 persones al congrés i 37 s'inscriviren per la via de la formació del professorat.

Altres tasques i participacions del projecte han estat els següents:

Els membres de l'equip d'investigació Sebastià Serra Busquets, Lourdes Melis Gomila i Gabriel Mayol Arbona varen participar els dies 29 i 30 de juny i 1 i 2 de juliol de 2014 a Ocitur '14 que va tenir lloc a Mataró (Catalunya) sota el títol de *Oci i turisme en el segle XXI-Perspectives de futur*. Es varen presentar tres papers titulats *El turisme cultural a dos espais declarats Patrimoni de la Humanitat: els casos d'Eivissa i Formentera* i *de la serra de Tramuntana de Mallorca*, *Turisme cultural i museus a les Illes Balears* i *Las relaciones con la población local: una historia de amor odio*, del qual era autor Joan Miralles Plantalamor.

També, Lourdes Melis Gomila, Sebastià Serra Busquets i Gabriel Mayol Arbona varen participar els dies 29 i 30 de juny i 1 i 2 de juliol de 2014 a *The Fourth International Conference on Tourism between China-Spain* que es va celebrar a Mataró (Catalunya). Es va presentar un paper titulat *Cultural tourism in Mallorca, Menorca, Ibiza and Formentera*.

En una altra ocasió l'investigador responsable del projecte Sebastià Serra Busquets viatjà el 4 de desembre de 2013 a Eivissa. Allà es va reunir amb el Consorci Eivissa Patrimoni de la Humanitat amb la Conselleria de Turisme del Consell d'Eivissa, amb la Conselleria de Cultura del Consell d'Eivissa, amb la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament d'Eivissa i impartí la conferència "El turisme cultural en perspectiva històrica" a l'espai Can Ventosa de l'Ajuntament d'Eivissa.

Durant els mes d'agost de 2014 es varen portar a terme dues jornades de feina a Menorca. La primer va anar a càrrec de l'investigador i coordinador tècnic projecte Gabriel Mayol Arbona que consistí en una reunió amb el membre de l'equip d'investigació responsable de Menorca Alfons Méndez. La segona jornada de feina va anar a càrrec de l'investigador responsable del projecte Sebastià Serra Busquets per conèixer l'estat del projecte Menorca Talaiòtica per ser declarada Patrimoni Mundial de la Humanitat i fer un recopilació de material d'informació i promoció turística.

A la vegada, va formar part del projecte la participació de la membre de l'equip Lourdes Melis Gomila dia 3 de juny de 2015 a la *III Jornada AECIT de Proyectos de Investigación en Turismo* que va convocar l'*Asociación Española de Expertos Científicos en Turismo* a l'Escola Universitària Mediterrani, un centre adscrit a la Universitat de Girona.

Una altra iniciativa del projecte va ser la recuperació i digitalització de la revista alemanya publicada a Mallorca *Der Herold*, un setmanari que s'edità a Palma entre l'octubre de 1933 i abril de 1934.

Durant tot l'any 2014 es varen mantenir diverses reunions amb l'Agència Balear de Turisme. En una primera reunió amb el director José Marcial Rodríguez Díaz a la qual assistiren els membres de l'equip Andrea Pomar Capó, Sebastià Serra Busquets i Gabriel Mayol Arbona. Es va presentar el projecte al director de l'Agència Balear de Turisme i es va acordar seguir col·laborant mitjançant la Universitat de les Illes Balears.

En una altra ocasió, els membres de l'equip Sebastià Serra Busquets i Gabriel Mayol Arbona es varen reunir amb la tècnica de l'Àrea de Producte de l'Agència Balear de Turisme Maria Vallespir Höffler. La trobada va consistir en la presentació del projecte Escaparate i l'aportació per

parts dels membres del projecte de l'anàlisi sobre la iniciativa tal i com va demanar l'Agència Balear de Turisme.

Aquestes trobades varen fructificar en el fet que els membres de l'equip d'investigació Elisabeth Ripoll Gil, Sebastià Serra Busquets i Gabriel Mayol Arbona varen participar, mitjançant el Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, en l'anàlisi, revisió i correcció de les fitxes de productes del turisme cultural que havien de formar part del projecte Escaparate de l'Agència de Turisme Balear.

També va suposar la participació en una trobada sobre el turisme cultural quan els membres de l'equip d'investigació Elisabeth Ripoll Gil, Sebastià Serra Busquets i Gabriel Mayol Arbona participaren d'una reunió sobre rutes culturals europees del projecte Cetress i el projecte d'implementació d'una ruta Cetress de caràcter arqueològic a les Illes Balears al Caixafòrum de Palma l'1 d'octubre de 2014.

En el mateix sentit, els membres de l'equip d'investigació Elisabeth Ripoll Gil i Sebastià Serra Busquets participaren dia 26 de setembre de 2014 al I Foro de Ciudades Patrimonio de la Humanidad. A la trobada celebrada al castell de San Carles hi participaren els alcaldes de la ciutat d'Eivissa i d'Alcalà de Henares per explicar les seves experiències de municipis Patrimoni de la Humanitat

Durant el desenvolupament del projecte es va establir una relació de contacte freqüent amb el Col·legi Oficial de Guies de les Illes Balears en la temàtica del turisme cultural. Diversos representants del col·lectiu de guies varen participar en el Congrés Internacional de Turisme Cultural.

De la mateixa manera, al març de 2014, el coordinador tècnic del projecte Gabriel Mayol Arbona va participar a la Jornada de Turisme Rural Responsable Montuïri 2014.

També va fer part d'aquesta investigació quan la Facultat de Turisme de la Universitat de les Illes Balears i la Càtedra Melià d'Estudis Turístics varen organitzar l'acte per celebrar el Dia Mundial del Turisme de 2013 sota lema «Turisme i aigua: protegir el nostre futur comú». Durant l'acte l'investigador principal Sebastià Serra Busquets importí la conferència *El Turisme cultural: perspectiva històrica i plantejaments de futur*.

Per acabar les aportacions a reunions acadèmiques, l'investigador Gabriel Mayol Arbona va participar en nom del grup del projecte al III Encuentro Internacional Transfopress. "Los medios en lengua extranjera: diversidad cultural e integración" celebrat a Màlaga els dies 5 i 6 de novembre de 2015 presentant la comunicació «Turismo y medios de comunicación de las Islas Baleares en lengua extranjera».

El nostre projecte ha estat publicat de manera habitual a la secció habitual universitària del diari *Ultima Hora* titulada "Campus Obert". També s'ha fet una difusió periòdica a les xarxes socials de les notícies relacionades amb el turisme cultural i de les activitats portades a terme per part del projecte. A Facebook l'usuari és "Turisme Cultural-UIB" i a Twitter "@TurismeCultural".

El projecte d'investigació *Turisme Cultural a les Illes Balears: anàlisi, diagnòstic i perspectives de futur* que al febrer de 2013 va ser seleccionat per la Càtedra d'Estudis Turístics Melià Hotels International-Universitat de les Illes Balears per a ser desenvolupat fins a l'any 2015, pretenia fer un estudi global i interdisciplinari a la nostra comunitat autònoma.

Per fer-ho es va formar un equip format per professionals i investigadors amb diferent trajectòria i formació per tal d'acabar un estudi des de diferents perspectives. Han format part de l'equip estudiosos procedents del turisme, la història, l'economia, l'arquitectura, la lingüística, l'art, el dret, etc. També s'ha comptat amb investigadors d'arreu d'Espanya, Itàlia o l'Argentina.

Des de bon començament el pla de desenvolupament del projecte ha anat dirigit en dues grans línies de treball. En primer lloc entrar en contacte, participar i intercanviar experiències amb totes les iniciatives de formació i promoció relacionades amb el turisme cultural. En segon lloc, mantenir contacte amb professionals, empreses, entitats, fundacions, administracions públiques i l'àmbit universitari que en alguna vessant es trobessin relacionats amb el turisme cultural. Durant totes aquestes trobades es donà a conèixer el projecte, els objectius i l'ajut que rebia de la Càtedra.

La tasca d'investigació de l'equip del projecte i les reunions i contactes amb els agents implicats en el turisme cultural va portar a l'organització del Congrés Internacional de Turisme Cultural: diagnòstic, anàlisi i perspectives de futur que va tenir lloc a Mallorca els dies 19, 20 i 21 de febrer de 2015. Aquesta trobada d'investigadors, professionals, gestors i empresaris considerem que és una autèntica fita en l'estudi interdisciplinari del turisme cultural a les Illes Balears.

Per parlar de les conclusions del turisme cultural a les Illes Balears del present, cal tenir en compte quina ha estat la trajectòria d'aquest tipus de visitants al llarg de la història.

L'opinió corporativa de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca sobre el turisme cultural és que es tracta d'un atractiu turístic per allargar la temporada i captar nous clients. Les principals línies en què s'hauria d'actuar són la serra de Tramuntana, les essències de Mallorca, els turisme relacionat amb els trens, la mar, el cine, la música, els congressos i les figures del pare Juníper Serra i de l'arxiduc Lluís Salvador.

L'anàlisi dels museus de les Illes Balears aporta una conclusió principal basada en que la majoria d'aquests establiments incompleixen la llei autonòmica sobre el sector. El desordre en la categorització de museus i col·leccions i l'important nombre de museus dedicats a l'art contemporani són dues característiques dels museus illencs. Les perspectives de futur que s'haurien de seguir és una major col·laboració entre els àmbits públic i privat.

En les festes populars s'hauria de satisfer la curiositat del turista per conèixer el lloc que visita. En el cas de les Illes Balears caldria tenir en compte que el calendari festiu s'allarga gairebé tot l'any. Un situació particular en aquest aspecte és la de Sineu. Per una banda existeixen festes més tradicionals, com la Setmana Santa, que presenten un gran predicament entre els residents. En canvi, és una neofesta, la del Much, aquella que crida més l'atracció dels joves visitants que passen part de l'estiu a Mallorca.

En la qüestió del turisme cultural a Menorca s'ha de pensar que la tradicional activitat de caire cultural que des de fa dècades ha tingut lloc a l'illa, s'ha anat oferint progressivament com un producte turístic. Aquesta redirecció del programa cultural cap als visitants és especialment vigent durant la temporada turística. En el cas menorquí també cal esmentar les marques de Reserva de la Biosfera i el projecte perquè la UNESCO declari com a Patrimoni Mundial de la Humanitat als vestigis i monuments talaiòtics.

Prenent exemples propers com el turisme al País Valencià les prioritats que els govern autònom ha establert els darrers anys són les següents: una millor senyalització dels recursos culturals; ajuda a la planificació turística dels ajuntaments; l'organització de cursos per a guies turístics; la celebració de cursos i congressos d'especialització i promoció a fires, a congressos, amb *spots* i amb publicacions a Internet.

Un altre indret on es podien cercar paral·lelismes d'actuació pel que fa turisme cultural és Itàlia. En aquest cas es concep el turisme cultural com un àmbit laboral de futur i creixement. S'ha de partir de la premissa que els visitants que cerquen turisme cultural solen fruit d'un alt nivell de formació. Aquest perfil cerquen cada vegada més visites fora de monuments i museus per viure experiències diferents. Per això, les ciutats necessiten triar estratègicament l'oferta de turisme cultural amb la qual es volen presentar al món.

En el cas concret de Sardenya s'ha centrat la promoció a elements del passat, d'una època determinada, la nuràgica. Avui es planteja augmentar el sentiment d'autoestima de la identitat sarda sense caure en qüestions mítiques i a favor de la preservació dels jaciments.

El darrer cas estudiat la promoció del turisme cultural a l'entorn del patrimoni immaterial de la regió fronterera del nord-oest de l'Argentina, que es podria prendre com a model de promoció cultural i turística.

Per acabar, cal destacar que constantment surten noves iniciatives, des d'empreses, institucions o entitats, de turisme cultural que van des de les visites a monuments i museus, sendisme, concerts, cinema, teatre, rutes ornitològiques, rutes gastronòmiques i del vi, itineraris culturals nous.... Està en marxa un nou Itinerari Cultural Europeu entorn a la figura de Ramon Llull. Les rutes lul·lianes s'estan impulsant amb molta de força. A més a més, les fires i mercats tradicionals i les innovacions en aquest sentit que es presenten fa que al llarg de tot l'any s'observin les possibilitats del turisme cultural.

SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS

Catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de les Illes Balears. Responsable del Projecte de Recerca Turisme Cultural: anàlisi, diagnòstic i perspectives de futur (Càtedra d'Estudis Turístics Melià Hotels International – UIB, 2013-2015).

GABRIEL MAYOL ARBONA

Doctorand en Història. Màster Universitari de Patrimoni Cultural: investigació i gestió. Investigador del Projecte de Recerca: Turisme Cultural: anàlisi, diagnòstic i perspectives de futur (Càtedra d'Estudis Turístics Melià Hotels International – UIB, 2013-2015).

